

Foto: 5.12.2022

Fridfull Jul 2022 – Gott Nytt År 2023!

Ledaren

SOMMAREN KOM OCH GICK. Våra museer blomstrade verkligen upp under sommaren 2022. Många besökare har vi haft, både vid **Kvarkens båtmuseum** och vid **Brinkens museum**. Både grupper och enskilda besökare har hittat till oss i år. Och alla planerade evenemang kunde vi hålla. Tänk så roligt!

Jag läste nyligen ett uttalande som någon gjort att de senaste åren har vi bara planerat och planerat och aldrig kunnat genomföra det som planerats, och visst kan vi i alla högsta grad hålla med. Det har varit tunga år med många evenemang som bara funnits till på papper men aldrig kunnat genomföras. Men i år kunde vi hålla alla planerade evenemang, och vilka evenemang sedan!

HEMBYGDSDAGEN firades i juli på Brinkens museum. Dagen började med mässa i spelmanstener. **Malax församling** höll en verkligt välbesökt mässa i vår fina festsal. Det var fullsatt till sista sittplats, ja vi hade till och med folk som satt ute på trappan och lyssnade. Efter mässan bjöd museiföreningen alla besökare på kaffe och tårta. Detta med anledning av föreningens femtioårsfirande som vi inte kunde genomföra sommaren 2021. Efter kaffet samlades vi igen till vårt eget program. Vi fick höra berättelser och se bilder från föreningens femtioåriga verksamhet.

I AUGUSTI firade vi också vid Brinkens museum *Blommornas dag*. I vanlig ordning sålde föreningen blombuketter ur trädgården. De gick

bokstavligen åt som smör i solsken. Vi körde på dubbel växel under dagen och firade också *Malaxdagen* tillsammans med **Malax kommun**. Malax kommun hade ordnat fint program med spelmän, diktläsning och artister av alla de slag som uppträdde på Tuvgårdens gårdstun. Och fastän vinden stundom var lite kall trivdes alla gäster och artister till fullo. Det var ett lyckat koncept som vi gärna upprepar under kommande år.

I SEPTEMBER firade vi *Europeiska kulturmiljödagen* vid Kvarkens båtmuseum. Temat för dagen var "ett hållbart arv" och vi valde att uppmärksamma den nya vandringsleden kring kyrkbacken. **Helena Hemming** fanns på plats för att i ord och bild berätta om projektet "Kulturvandring kring kyrkbacken i Malax". Tyvärr hade vi ganska få besökare till evenemanget, men konversationen kom i gång och vi hade en trevlig stund med kaffe i samlingsalen i Äminne.

I SEPTEMBER höll också **Malax Fiskargille r.f** *Fiskets dag* för barn och ungdomar vid Kvarkens båtmuseum. Efter ett tvåårigt uppehåll blev evenemanget i år verkligen välbesökt och gästerna räknades till omkring 300. Fiskargillet hade ordnat ett mycket trevligt program för dagen med mete, frågesport, ansiktsmålning, workshops och pyssel. Museiföreningen skötte om kaffeserveringen.

EFTER EN INTENSIV och innehållsrik sommar avslutade vi säsongen med talkoavslutning för talkogängens vid Brinken och vid båtmuseet. Genom en generös femtioårs gåva av Malax kommun på *Hembygdsgdagen* kunde vi bjuda våra

talkoarbetare på smörgåstårta från **Köttdisken**. Det behöver väl inte ens sägas att deltagarna var mätta och nöjda efter den festmåltiden!

DEN SISTA NOVEMBER höll museiföreningens höstmöte i **Allaktivitetshuset** i Övermalax. De stadgeenliga ärendena gick igenom, vi drack kaffe och umgicks. **Kerstin Hägen** berättade också om sina fyra resor till Oberammergau i södra Tyskland, dit hon varit på de berömda passionsspelen som hålls vart tionde år. Det är imponerande hur en liten ort knappt större än Malax, vart tionde år kan hålla så stora festligheter med upp emot en halv miljon besökare.

AANACKO 2023 har också sett dagens ljus. Även i år har **Aanackogruppen** lyckats plocka ihop en utomordentligt fin kalender. Vi hoppas att så många som möjligt hittar ett exemplar eller flera att köpa och därigenom understöda vår förening ekonomiskt. Jag vill också rikta ett stort tack till de annonsörer som beredvilligt ställer upp varje år när kalendern görs. *Aanacko 2023* är den tjugooätte i ordningen. Om vi producerar den i två år till så har vi anledning att fira 30 år för vår fina kalender.

MEN NU ÄR DET DAGS för pepparkakor, choklad och glögg. **Malax museiförening** önskar alla medlemmar, besökare, annonsörer, talkoarbetare, ja var och en – både liten och stor – **en riktigt god jul och ett fantastiskt gott nytt år!**

Nina Sten
ordförande
(selfie-bild)

För seklet sedan

När andra halvåret av 1922 randades hade striderna vid östgränsen upphört, och inne i Ryssland mötte Röda armén inte längre några värre militära utmaningar av vita eller annars kontrarevolutionära krafter. Längre ute i världen startade irländska inbördeskriget som ett slags uppföljning av det tidigare frihetskriget, och Turkiet höll efter dryga tre års strider på att segerrikt avsluta ett krig med Grekland.

Lenin mördad på resan till Kaukasien

Stockholm, 18 juli. Sv. Dagbladets korrespondent i Riga telegraferar, att han från högst tillförlitligt håll erfarit att Lenin på åtgärd av de makthavande radikala bolsjevikerna natten till den 3 dennes mördats på väg till Kaukasien, då det tåg, på vilket han befann sig, passerade järnvägsbron vid Rostow. Huru mordet förrättats är okänt. Man tror att det skett genom förgiftning. Lenins kropp slungades, invecklad i segelduk, i floden. En medlem av III internationals exekutivkommitté uppträder nu som en liten Lenin. Han reste på samma tåg och var delaktig i mordet.

Efter att han förmedlat denna fantasihistoria (i Vasabladet 19.7.1922) måste väl SvD ha gett sin Rigakorrespondent sparken. Lenin avled strokekrabbad 1924.

I Finland bröt sig politiska och ideologiska viljor mot varann under fredligare former när man efter riksdagsvalet försökte få till en regering, när omstridda lagar som *Lex Kallio* och religionsfrihetslagen till slut drevs igenom, och när alkoholförbudslagen diskuterades alltmer polemiskt utgående från både nykterhetsprinciper och konkret gjorda erfarenheter av lagens effekter.

Lex Kallios upphovsman var agrarpolitikern **Kyösti Kallio** (1873–1940), hösten 1922 för första gången utsedd till statsminister och 1937 vald till president. – Bild: Wikimedia commons

Svenska framgångar och farhågor

I det svenska Finland noterades man SFP:s goda valresultat med en ökning till 25 riksdagsmandat. Tulenheimokommittén höll på att avgränsa svenskdominerade områden och hade bl.a. ett "Korsholms län" färdigkissat. Och i oktober förverkligades ett viktigt finlandssvenskt krav

när riksdagen äntligen beviljade medel för inrättandet av ett eget svenskspråkigt biskopsstift. Visst bekymmer föranledde dock nyssnämnda **Lex Kallio**, som tillät tvångsinlösen av jord att tilldelas obesuttna – man tänkte sig att lagen lätt kunde utnyttjas för att överföra mark från svenska storjordbruk till nya icke-svenskspråkiga ägare.

Alla på "Malaxlistan" till riksdagen

I riksdagsvalet hade den s.k. Malaxlistan med **Ernst Estlander** och jordbrukarna **Edvard Helenelund** och **Johannes Bengs** haft framgång genom att alla de nämnda invalts. Listan samlade över 700 röster i sin "hemkommun", medan den främsta konkurrerande listan med mera frisinnade-vänsterinriktade kandidater från *Allmogeförbundet* stöddes av bara 101 Malaxbor. Litet intressant var att Bengs visserligen inte matchade professor Estlander i lärdom men ändå hade avlagt studentexamen, vilket den här tiden var ovanligt för en österbottensk jordbrukare. Bland ortens egna politiker ställde lärare **Bertel Mattsson** upp i valet, och *Vasabladets* kåsör Neger kunde igen roa sig åt den "stortrutade" kommunisten från Långäminne, och hans endast 174 röster i hela valdistriktet.

Mättlig tobaksskörd, men elljus i höstmörkret

Enligt länsstyrelsens rapportering hade höskörden i regionen varit riklig, men den regniga sommaren hade varit mindre gynnsam för vissa sädeslag. Potäter och andra rotfrukter gav goda skördar, och "medelmättigt" uppges odlingen av vete, lin, hampa och tobak ha lyckats. Men man skördade resultat också av andra verksam-

Vackert blommande bondtobak ("kessu") i Häxans trädgård vid Brinkens museum 2017 samt tobakshackare i samma museum för finhackning av tobaksblad.

heter, och det framgångsrikt. Höstmörkret skingrades allteftersom Malax Elektriska AB drog ledningar till husen och debiterade 50 mk per installerad glödlampa. Och en stor skördefest för den kulturella odlingen kunde man fira i och med invigningen av Malax ungdomsförenings nya hus den 1 oktober, med rikhaltigt program och **Johannes Klockars** som given huvudtalare.

Det festprydda och ståtliga men ännu inte brädfodrade nya ungdomsföreningshuset i Köpings vid invigningen den 1 oktober 1922. – Foto OEL (Langh)

Skolväsen och spritförbud

Folkundervisningens ordnande föranledde som vanligt mycket balanserande mellan sparande kontra spenderande. Ibland kunde länets skolmyndigheter ge Malaxfullmäktige någon bakläxa för överdriven ekonomisk njugghet, men oftare försökte kommunens fäder förstås tillmötesgå befogade önskemål och uppfylla vad den ännu rätt nya läropliktslagen förutsatte. Annat än tillmötesgående blev det åtminstone inte tal om när lärare **Alfred Mattsson** vid Ribäckens högre folkskola, "manad av sitt samvete och den allmänna föräldraopinionen" erbjöd sig att för småskollärlön hålla en extra skolkurs för sådana äldre barn som annars p.g.a. avlägset avsidesboende skulle ha blivit utan vederbörlig folkskolundervisning.

Kommunalfullmäktiges tillsättande av nykterhetsnämnd höll på att misslyckas, då många ledamöter häftigt ifrågasatte förbudslagens möjligheter att förhöja folknykterheten. Statliga erbjudanden om penningpremier till dem som särskilt nitiskt verkat för att uppdaga brott mot förbudslagen framställdes nu igen, men avböjdes denna gång med hänvisning till

Moschaaggregat av lite senare än 1922:ans modell, utställt vid Kvarkens båtmuseum.

att ingen önskar sådana belöningar "emedan det anses som ett mindre hedervärt yrke att angiva personer för sådana brott". Fullmäktige deklarerade sig "icke på något sätt [vilja] stöda att det förhatliga angiverisystemet belönas med allmänna medel". Malaxfullmäktiges reaktioner återspeglar en under 1922 allt vanligare inställning till förbudslagen bland kommuners och städers beslutsförfattare.

Leif Finnäs

Julhalmen.

Det kan förefalla prosaiskt med en sådan rubrik för en julartikel, men i själva verket spelar halmen en stor roll i julens historia, och ännu i dag ingår den som ett viktigt moment i julfirandet. Redan vikingarna bonade sina golv med halm vid den stora midvinterfesten till gudarnas ära. Och sedan dess har halmen och julen nästan varit synonyma begrepp i den skandinaviska livsåskådningen. Julen hör också intimt samman med höstfesterna, och dessa var blott en förberedelse till själva julen. Av halm förfärdigades praktfulla julkronor, och av halm virades de allmänt bekanta julbockarna.

Redan i god tid före jul sysselsatte man sig med dessa arbeten. I äldre tider var det också mycket vanligt, att man försåg julgranen med en konstrikt flätad halmkärve i toppen. Julkärven vid grinden, för småfåglarnas räkning, hör också till julen. Man skulle knappast kunna tänka sig julen utan halm. Halmen utgör sålunda ett mycket viktigt moment i julens liv, och vi skulle knappast kunna tänka oss en jul utan julkärven vid grinden. På många håll hänger man än i dag en halmkrona i taket, för att på ett värdigt sätt kunna fira den största av alla fester under året. Jultraditionerna sträcker sig långt tillbaka i tiden. Julfirandet har mycket gamla anor även i Norden. Vi betonade, att julen står i ett visst samband med hösten och festerna denna tid. Julkärven vid grinden skulle, enligt god gammal tradition, vara den sista som bands under hösten. Dess uppsättande under julen är sålunda med all säkerhet att likställa med uppsättandet av skördemajen i andra länder, vilken ofta bestod av den sista kärven och vilken pyntades med blommor, kransar och band. Liksom åtskilliga andra julseder, särskilt halmfigurerna, lötknektarna, havrebockarna, lokaterna och andra legendariska figurer, är julkärven i alla dess former ett skördebruk, som flyttats över till julen.

I julens tidigare historia brukade man på många håll i Skandinavien kasta in en halmbock till husfolket, och seden höll länge i, så att man senare virade in julklapparna i halm, då dessa kastades in till vederbörande. Det var således icke enbart av praktiska skäl man virade in ömtåliga saker i halm, utan även här spelade traditionen in, fastän man så småningom glömde själva innehållet i detta bruk. Det var endast formen och sättet som fanns kvar. Så har det gått med många av våra julseder. Numera är det icke så lätt att spåra sammanhangen mellan olika seder och bruk. Ofta har en ny livsåskådning, i synnerhet under den kristna tiden, gjutit in ett nytt innehåll i formerna. Och på ett förunderligt sätt har både hedendom och kristendom härvidlag låtit sig förenas. Man kan numera knappast skilja det ena från det andra. Men arvet är värt att bevara och värda.

Konsten att göra enkla halmkronor torde ännu icke vara utdöd i bygderna, och denna vackra juldekoration borde åter tagas i bruk, traditionen borde förnyas. Man kan knappast på ett värdigare sätt tacka försynen för årets äring. I Skånes skogstrakter torde man ännu konstmässigt fläta dylika kronor. I Finland bildade man en krans av halmstrå, som hängdes i taket, för att det inte skulle saknas bröd i huset, tills hösten bragte ny säd. Men man förfärdigade även här mer praktfulla halmkronor. Men i synnerhet i Sverige, närmare bestämt i Dalarna, presterade man härvidlag verkliga konstverk. Halm är ju också ett mycket vackert och billigt material, lämpligt för julen både på grund av tradition och med tanke på stallet med krubban.

Man har numera begynt förfärdiga julprydnader enbart av halm eller halm kombinerad med annat material. Det vore skäl att icke låta endast industrin taga hand om detta arbete, utan uppliva det även i hemmen. De egna dekorationerna skänker den största julglädjen. Och halmarbeten kan även rekommenderas som en passande hemindustri. Förslaget är värt att taga vara på och praktiseras. Till och med julgransgrannlåter kan mycket väl förfärdigas av halm. Och julens praktfulla halmbockar borde åter komma till heders.

Så påminner oss julen om den sista kärven, om årets äring, om Guds försyn och nåd. Halmkronan i taket utgör "kronan på verket". Halmbocken, som antagligen utgjort någon slags fruktbarhetssymbol, vittnar i sitt konstfärdiga utförande om hemslöjdens glädje och gagn. Den gyllene halmen för vår tanke till stallet och krubban.

Gustaf Wideskog

Avskrift ur Vasabladet 22.12.1946 no 297.

Se 167 andra tidningsartiklar på museiföreningens hemsida <http://museum.malax.fi>

Julseder i Malax i slutet av 1800-talet enligt Leonard Svedberg (1886–1986)

Minnen nedtecknade 1978 i Tacoma, Wash. U.S.A. av systerdottern Linnea Riska.

LEONARDS BARNDOMSHEM var ett relativt stort hus i Mattlar, Yttermalax, ägt och bebott av fadern gelbgjutare **Matts Svedberg d.y.**, modern **Beata Lovisa** och tio barn (sju flickor och tre pojkar). Huset brann tyvärr år 1903.

Köket låg i mitten och var försett med en stor ugn, en hörnspis och även en hällspis som eldades genom en lucka. En stor kammare låg på var sida om köket och på vinden fanns två boningsrum. Förutom gjuteri bedrev familjen ett jordbruk och hade boskap för eget behov.

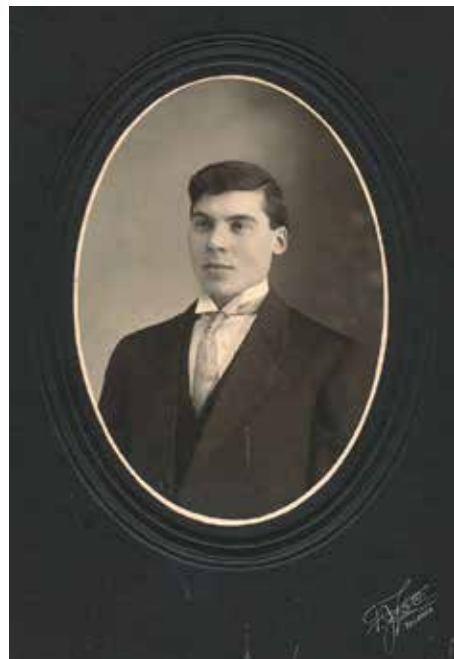
Efter fullbordade höstarbeten utomhus följde förberedelserna för julen. Man bryggde, bakade (Malax sötsurbröd bl.a.), tvättade och städade. Det omålade köksgolvet skurades med sand. Rena trasmattor lades på golven och mellan mattorna enriskvistar i ränder. På Leonards mors tid (född 1850) lade man halm på golvet till jul, men den seden förekom inte mera under Leonards barndom.

PÅ JULAFTONEN togs en stor gran in. Den stod stadigt i ett träkors mitt på golvet i rummet mot landsvägen. Den skulle synas även utåt. Leonards far var mästare i att klä julgranen. Han anskaffade material från Vasa, dit han rätt ofta hade ärende i affärer med Wolfs skeppsrederi samt Hartmans och Laxells järnhandlar. I Vasa köpte han julgranskonfekt i blankt papper med fransar och ganska stora sockerbollar som hängdes i granen med svart tråd, samt silkespapper. Av detta tunna papper klippte man till "slöjor", stjärnor och rosor. Slöjorna gjordes alltid av vitt papper, limmades i långa band och virades runt granen. Av olivfärgade papper klipptes tre eller fyra taggiga stjärnor av olika storlek som placerades på varandra med den största stjärnan underst och den minsta överst. De syddes ihop i mitten och hängdes upp med tråden. Rosorna gjordes av hopvikta silkespapper klippt i uddar, vilka böjdes med saxen så att den färdiga rosen, hopsurad vid basen, såg mycket naturlig ut. De granna rosorna fästes i grenarna.

Julljusen köptes i Vasa. De bands fast i grenarna i en ring kring stammen på samma höjd. I fönstret mot vägen ställdes ljus som brann på jul- och nyårsmorgnarna, då folket färdades till kyrkan. Man åkte i "tjibika" (slåde), ofta fint målad, eller i enklare träskindor allt efter råd och lägenhet. Bjällerklangen hördes vida omkring. Då brann också facklor fästa i gärdesgården eller nedstuckna i en driva vid vägen. De var gjorda av torr spjälkt ved varv på varv och flera alnar långa.

Julgåvor i nutida mening förekom inte, men man kunde överraska en god vän med en klapp, t.ex. en "gottagubbe" av vetebröd. Då bankade man på dörren, öppnade hastigt, ropade ett namn, kastade in gåvan och försvann fort för att ej bli upptäckt.

När allt var färdigt för julaftonsmåltiden, som bestod av lutfisk och gröt, tog far upp sången: Och nu är det jul i min älskade Nord... Hela den mycket sångbegåvade familjen stämde

Leonard Svedberg i rätt unga år. Ateljéfoto i Amerika.

in i stämmor. (Leonard själv sjöng redan som 12-åring i Malax Sångkör.) Mor tyckte om att sjunga psalmer som far ackompanjerade på fiol.

PÅ JULMORGONEN gick mor upp tidigt, satte eld i ugnen och hade att stanna hemma från kyrkan för att ha maten färdig tills de andra kom hem. Från Svedbergs, som låg ungefär 1/2 km från kyrkan, vandrade man till fots till julottan. Kyrkan strålade av tända ljus. (Av fem ljuskronor är de tre mittersta och samtidigt största samt ljusstakarna på altaret och predikstolen gjutna i Svedbergs gjuteri.) Julottan räckte från kl 6 till kl 10. Två präster predikade varsin timme och det var kallt i kyrkan så att ångan stod ur näsa och mun när man sjöng.

Efter julottan väntade årets bästa måltid. Någoting smakligare än steken med skalad potatis, som baddat färdigt i långpannan i stora ugnen, kan Leonard Svedberg inte minnas.

Kommentar av Sven Riska:

Även Leonards syster **Anna Sofia Bonn** (1879–1963) i Puyallup kom ihåg sin barndoms jul i ett brev den 6.2.1956 till systern **Johanna Svedberg** (1874–1967) i Malax:

"... Linnea skrev hur roligt ni hade om julen just tänk att de har eläcktris jus nu i julgranar både ute ock inne ock i kyrkan värme och jus jag mins när vi var barn hur kalt det var i kyrkan men roligt hade vi ändå när man hade risgrynsgröt ock kött å påtates i den stora tegelungnen å vad det smaka godt ..."

Texten har erhållits av Sven Riska år 2012.

Runonens

– Jag är ett barn av evakuerade från Karelen, säger **Eeva Österberg**, född Runonen.

Eeva är min gamla skolkamrat från Tuv folkskola. Det är många decennier sedan vi träffades, med undantag för Båtens dag i juni 2016, när Eeva sökte upp mig.

Eeva är född i Kemi efter kriget, men hennes familj och släktingar blev evakuerade två gånger. De bodde i Hiitola i Viborgs län, en jordbrukskommun vid Ladoga med bland annat

Axel och Tiina Runonen (född Hannukainen) vid Runonens hem i Rautjärvi. Bild ur släktbok.

sågindustri och tegelfabrik. Hennes farmor och farfar ägde ett hemman i den lilla byn Hömmö, som de måste lämna första gången 1939. **Farfar Axel** var sjuk och dog 1940 i Jämijärvi där han också är begravnen.

Farmor Tiina stod då ensam med sex minderåriga barn samt tre äldre söner ute i kriget. När familjen återvände till sitt hem i Hömmö 1941, såg det ut som om någon hade haft för avsikt att flytta deras rätt så nybyggda hus till annan plats. Mellantaket var rivet, och det var höst och kallt. De två yngsta barnen blev sjuka och minstingen Pirkko dog.

Eevas **faster Tyne** har berättat hur de i brist på annat, tog upp potatis ur den frusna jorden, kokade och åt. Hur det smakade mindes hon inte. Eevas **farbror Pentti** har berättat hur det

luktade ruttet från fåhuset, när de återvände hösten 1941. Någon hade skjutit djuren och bara lämnat kvar dem. Eeva vet inte om det kan vara myndighetspersoner som gick runt och inspekterade och inte ville att övergiven boskap skulle lida.

Ensamstående farmor Tiina hade också fått förfrågan att skicka något av sina barn till Sverige som krigsbarn. Hon tackade nej och svarade att vi tar oss fram så gott det går, vi stannar alla på ett ställe. Och de försökte bygga upp tillvaron så gott det gick. Men, i slutet av kriget 1944, tvingades de till en andra och slutgiltig evakuering.

Farmor Tiina med barn, hamnade i Malax och bodde till en början hos **Erik Ahlström** i Klockarbacken. Eevas blivande morföräldrar med familj blev evakuerade från Jaakkima och kom med tåg till Närpes. De blev hänvisade till Pörtom.

Över 400 000 karelare, elva procent av Finlands befolkning, blev internflyktingar i samband med krigsslutet 1944. En del av de evakuerade skickades till de svenskspråkiga kommunerna i Österbotten. Språkförbistringen var kanske det minsta problemet med tanke på de små jordbruken, som inte hade tillräckligt med betesmark åt karelarnas boskap. Enligt artiklar i Vasabladet och Hufvudstadsbladet, hade karelarna tagit med sig till och med höns och kaniner när de flydde. Det gällde även att försöka få fram bostäder åt karelarna inför den annalkande vintern. Och jobb. I Malax diskuterade man bland annat torrlägningsföretag i Ribäcken och torvupptagning i Långåminne.

Eevas släktingar spreds över landet. En del bodde i Kemi, där Eeva tillbringade sin första tid i livet. Farmor Tiina stannade för gott i Malax, och Eevas föräldrar, **Paavo och Salme**, flyttade dit så småningom. Paavo, liksom flera andra karelare, fick jobb på Kronvik i Sundom. Efter ett tag erbjöds Paavo arbete som förvaltare på en skogs- och jordbruksfastighet i Jurva och familjen flyttade dit.

Eeva gick sitt första skolår i Jurva, och när hon sedan skulle fortsätta i Malax fick hon av lärarinnan höra, att hon inte skulle få något betyg till att börja med och att hon troligen skulle få gå om klassen. Men Eeva kämpade och när skolåret var slut hade hon fått betyg och blev uppflyttad till nästa klass.

Eeva berättar att hon hade ett stort stöd av **Lea Österback** i Åminne. Lea kom från Kokkola (Gamlakarleby) och kunde finska. Hon tolkade åt Eeva när det behövdes. De var grannar i Åminne för nu bodde Eevas familj i "Kampi", en gammal arbetarbostad från Berga glasbruk i Pörtom. Den hade flyttats till Åminne när glasbruket blev nedlagt.

För Eeva var farmor Tiina ett viktigt stöd och en mycket kär person. Hon berättade om

Samling till dop sommaren 1954 vid Topias och Sanni Runonens gård i Klockarbacken, Malax. Deras dotter Aira har fått namn. I bakre raden fr.v. står Keijo med föräldrarna Sanni och Topias Runonen, samt Matti Alakoski (Sannis bror). Framtill fr.v. Heikki Kolehmainen, Tiina Runonen, Sylvi (med dopbarnet Aira i famnen) och hennes man Eero Kolehmainen. Heikki är Sylvis och Eeros son. Tiina är mor till Topias och Sylvi, farmor till Keijo och dopbarnet Aira, samt mormor till Heikki. – Keijo Runonens bild.

gamla tider för Eeva, och hon var aldrig bitter trots sitt hårda öde.

– Hon var lugn och förnöjsam som karelarna överlag, säger Eeva.

Tiina Runonen fick en liten statlig ersättning för det hem hon hade förlorat i Hiitola. Hon köpte en stuga i Åminne, där hon bodde resten av sitt liv. Hon dog år 1965 och är begravnen på Malax kyrkogård.

Som alltid i krig drabbas barnen hårt, och jag förstår av Eevas berättelse att barndomen många gånger var bitter. Föräldrar och släkt hade tvingats lämna allt de ägde och hade. De var traumatiserade av kriget. Som flyktingar kom de till trakter där språket var ett annat. De tvingades utstå ett liv i fattigdom och utanförskap.

När Ryssland attackerade Ukraina den 24 februari i år, berättar Eeva att hon började skaka. Barndomsminnena välldes över henne, föräldrarnas krigsupplevelser som också drabbat henne. Allt som gått förlorat.

Men, säger Eeva, av farmor har jag fått kraften att ta mig vidare. I mörka stunder brukar jag tänka att orkade farmor, måste jag också.

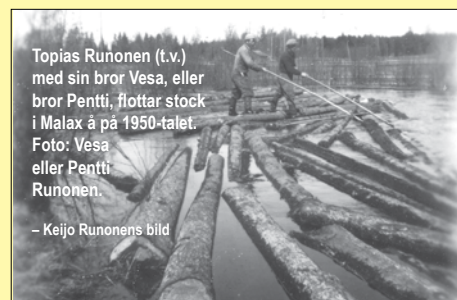
Martha Bonn

Källor:

Vasabladet, 15.9.1944

Hufvudstadsbladet, 14.4.1945

Hannukaisten sukua. Släktbok om släkten Hannukainen i Keijo Runonens ägo.

Topias Runonen (t.v.) med sin bror Vesa, eller bror Pentti, flötter stock i Malax å på 1950-talet. Foto: Vesa eller Pentti Runonen.

– Keijo Runonens bild

RESEMINNEN FRÅN HIITOLA 2005

En tegelbit – en skärva av ett hem – håller Eeva Österberg i handen på platsen där hennes farmors hem i Hömmö, Hiitola, fanns före evakueringen. Bilden är från Eevas första resa till Hiitola 2005. Ett tiotal resor till Karelen följde, den senaste 2017. Tegelbiten togs hem som ett kärt minne. – Alla foton: Eeva Österberg.

Hiitola 2005 sett från Linnavuori, en bergshöjd intill kommunens centrum.

En bar, främst en samlingsplats för ungdomar i Hiitola 2005.

Hiitola skola 2005, i dag är den rivet. Här gick Axel och Tiina Runonens barn i skola.

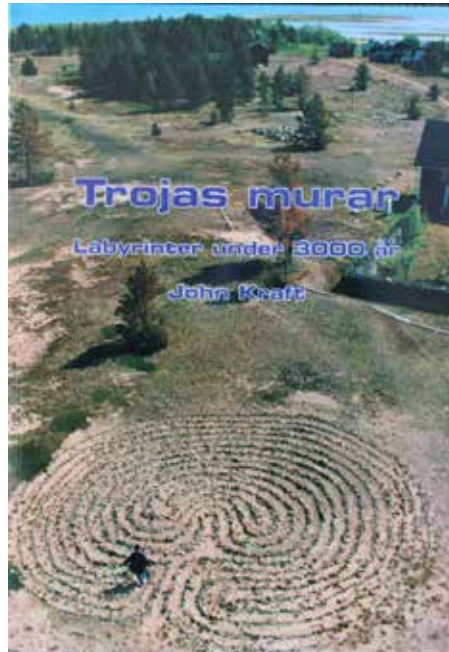

SA-kuva (tryckt vykort): Hiitola kyrka under kriget sommaren 1941. Kyrkan var Hiitolas tredje träkyrka, uppförd 1795. Idag är den förstörd. Ett minnesmärke finns nu på platsen sedan 2017.

Trojas murar Labyrinter under 3000 år

JOHN KRAFT I SVERIGE har utkommit med en historisk översikt över den komplexa flertusenåriga labyrinttraditionen. Kraft har forskat sedan 1970-talet, boken är ett gediget samlingsverk på 342 sidor i A4-format.

Temat omspannar största delen av världen. De runda cirklarna är tilltalande för de flesta.

DE FLESTA LABYRINTFIGURERNA genom historien utgörs av den ”klassiska labyrinten”, en familj med många varianter. Urtypen utgår från ett kors, fyra punkter och fyra vinklar. Känner man till detta är det lätt att ”rita labyrint” – som även praktiserats i Österbotten. Huvudtemat för Kraft är just denna klassiska labyrint utgående från vinklar. Den internationella terminologin är emellertid inte stringent och Kraft lanserar därför termen *vinkeltyp* i boken.

Labyrinternas ursprung finns kring Medelhavet. Den befästa sagostaden Trojas murar, liknande en labyrint, är central. Likaså kvinnan i nöd. Vid Knossos på Kreta, med odjuret Minotaurus i labyrintens mitt, befriades Ariadne av Theseus. Historien har under lång tid påverkat forskningen.

Ännu under medeltiden var labyrinten en ödesmättad plats. I vår tid uppfattas centrum positivare – som i vår egen jungfrudanstradition.

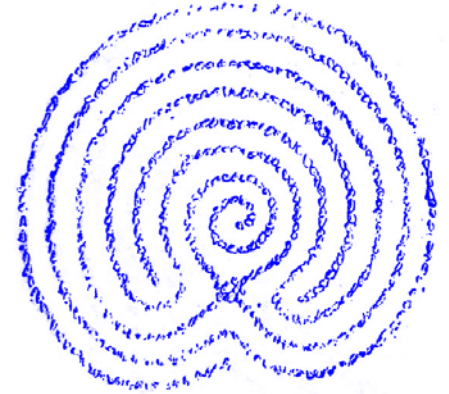
I DAG FINNS DE FLESTA bevarade labyrinterna i Sverige och Finland. I Sverige har det funnits ca 300 och i Finland ca 200. De flesta finns i kustmiljö. I Sveriges äldre tider kallades labyrinterna *Trojeborgar*.

Kraft ägnar de finländska och österbottniska labyrinterna stort utrymme. Det mesta har grävts fram ur arkiven. **A O Freudenthal** skrev 1874 om östra Nylands fornlämningar: ”Innerst i ringen skall en jungfru hafva haft sin plats, till hvilken de öfriga framdansat, följande stensättningens gångar: däraf namnet *’jungfrudans’*”.

Malaxfödde **J R Aspelin** uppgav 1877 att labyrinter kallas *jungfrudanser* i Österbotten och

räknar upp alla kända platserna mellan ”Gamla Karleby” och Sideby. Det förblir dock oklart vad labyrinterna kallades när de först etablerades under tidig medeltid.

Storskär i Malax har haft åtta jungfrudanser, fem återstår. Kraft levererar en nyhet om jungfrudansen intill Storskärets begravningsplats, den bestäms till *Seljordtyp* efter en avbildning i Seljord kyrka i Norge! Även jungfrudansen på Domarkobban utanför Kilen i Sideby är identisk. Typen är inte vanlig, men en Seljordtyp har också dokumenterats i Dagestan!

Jungfrudans av Seljordtyp på Storskär. Bild ur boken.

DE FLESTA LABYRINTERNA i både Sverige och Finland finns i utsatta kustmiljöer och härstammar sannolikt från historisk tid. I Sverige finns en del inlands-labyrinter som Kraft anser hör till förhistoriska kulturmiljöer. Möjligen finns det en koppling till fruktbarhetsriter?

En säker dateringsmetod saknas dock för inlands-labyrinter. En del kustlabyrinter kan dateras med lichenometrimetoden (lavmätning).

Enligt Kraft spreds den svenska inlands labyrinttraditionen från svenska västkusten till Finska vikens, Östersjöns, Bottniska vikens kuster samt Vita havets kuster.

Fenomenet kustlabyrinter tolkas främst utifrån fiskeekonomin. På 1100-talet började saltet från tyska Luneburg distribueras. Fisken kunde nu konserveras i stora mängder. Nya avlägsna fiskeplatser och permanenta boplatser togs i bruk längs kusterna – och av någon anledning följde labyrinterna med.

Fisken i utskärsmiljö var farligt och troligen utgjorde labyrinterna ett magiskt, skyddande universalinstrument i den osäkra miljön.

I TROJAS MURAR finns ett myller av läsvärd information och grundfakta, ”en förtrollande värld”.

Mikael Herrgård

Inrösd jungfrudans från historisk tid på Storskärs västra havssida i Malax. Rösläggning 1904 av ingenjör Artturi Lönnbohm. Foto: © Mikael Herrgård.

Lärlingarna på Korsholms vallar

Arkeolog Jan Fast berättar vad vi ska göra under den kommande halvtimme vi har på oss i grävgruppen. Fr.v. arkeologistuderande Jemina, Annie Strömfors, arkeolog Jan Fast, Milaya Deelen, Maria Strandberg och bakom Maria skymtar vi KulturÖsterbottens Heidi Hummelstedt.

Den 3 september detta år fick våra Lärlingar vara med om något som inte händer varje år. Vi fick medverka vid de arkeologiska utgrävningarna vid Korsholms vallar.

UTGRÄVNINGARNA ordnades av KulturÖsterbotten via ett Mullankaivajat-projekt, vars projektunderstöd kan sökas från Finska Kulturfonden. Mullankaivajat eftersträvar att låta barn och ungdomar ta del av och lära sig om historia och arkeologisk forskning genom att låta dem delta i riktiga arkeologiska utgrävningar på sin egen hemort.

Denna gång ordnades så ett Mullankaivajat-projekt på Korsholms vallar, med KulturÖsterbotten som ansvarig och samordnande organisation och arkeolog Jan Fast från Helsingfors universitet som grävningens ledare. Tillsammans med sitt grävteam på två andra arkeologer, projektansvariga Heidi Hummelstedt från KulturÖsterbotten och personal från Österbottens museum, ledde Jan Fast en veckas grävning på vallarna tillsammans med skolbarn i klass 5 från Variskan yhtenäiskoulu och Haga skola från Vasa. Grävningarna inleddes på måndag och avslutades för elevernas del på fredag. På lördag var det däremot dags för allmänhetens grävning.

Intresset för grävningarna på Korsholms vallar har varit enormt. Folk från när och fjärran har varit intresserade av att ta reda på vilka skatter och gömd historia som kan tänkas vara begravd i jordlagren. Inför den publika grävningen 3.9 uppsattes ett schema enligt vilket intresserade personer kunde anmäla sig till ett halvtimmes

Arkeolog Teemu betraktar utgrävningsschaktet.

långt grävpass under ledning av de kunniga arkeologerna. Vi förstod så snart vi hörde talas om detta att de tiderna skulle gå åt som smör på en stekhet häll. Vi anmälde oss så snart det bara var möjligt, och fick lyckligtvis den första grävningen för dagen. Våra Lärlingar var på plats och redo kl. 09:00 på lördag morgon, och så roligt vi hade!

DET FÖRSTA VI FICK LÄRA OSS var vilka arbetsredskap vi skulle använda oss av när vi skrapade i jorden – en sopskyffel och en murslev. När vi sedan skrapade i marken skulle vi sakta och försiktigt fylla en hink med jord, skrapa ett jämnt och fint lager i taget med vår murslev upp på skyffeln. Alla lösa och större fynd som kom fram när vi skrapade i marken lade vi i andra hinkar och arkeologerna gick sedan igenom de här fynden. Hinkarna med jord fördes vidare till ett säll där mullen siktades och arkeologerna hjälpte oss att utröna vad som gömde sig däri. Vi kom ganska snabbt underfund med att det var bäst att överlåta identifieringen av fynd till de professionella. Där vi endast

Annie har hittat något intressant som hon visar arkeologistuderande Jemina.

såg en liten jordklump såg arkeologerna små benbitar, små glasskärvor och t.o.m. fiskfjäll. En halvtimme är ju egentligen ingen tid alls i det här sammanhanget, och det var med bittert sinne vi släppte tag om våra murslevar för att låta nästa grupp med ivriga amatörarkeologer ta vid. Men vi kunde trots allt vara rätt nöjda med det vi hunnit åstadkomma. Vi grävde fram flera

glasbitar, både stora och små benbitar, tegelstenar och säkert en hel del annat som vi med otränade ögon inte ens förstod att vi grävde fram.

Överlag var utgrävningarna på Korsholms vallar en succé. Under skolbarnens utgrävningss dagar gjordes fina fynd – en mungiga, mynt, en ring och annat fint hittades i myllan. Vi gjorde inga sådana spektakulära fynd under vår halvtimmes grävning, men vi hoppas och tror att också de små fragment vi kunde gräva fram ska hjälpa till att belysa den rika och delvis glömda historia som kullen i Gamla Vasa bär på. En officiell fyndrapport kommer att publiceras någon gång under vårvintern 2023.

KORSHOLMS VALLAR har en mycket intressant historia. Korsholms slott var ett svenskt träslott beläget på Korsholms vallar. Det tillkom troligen i slutet av 1360-talet och blev då säte för länsherren i Korsholms län, som omfattade områden på båda sidor om Norra Kvarken och Bottenviken. Slottet förlorade sin funktion på grund av landhöjningen och omvandlades i början av 1500-talet till Korsholms kungsgård.

De jordlager som undersöktes under årets utgrävning återspeglar tiden 1600–1800-tal, och det är nu nerom detta jordlager som allt det som är extra spännande i Korsholms vallars historia finns – medeltiden! Planer finns på ännu en utgrävning på Korsholms vallar under försommaren 2023, det är främst finansieringen det hänger på om planerna blir verklighet eller inte. Vi hoppas och håller tummarna för att fortsatta utgrävningar och inventeringar av detta mycket intressanta område kan ske.

Text och bilder: **Nina Sten**

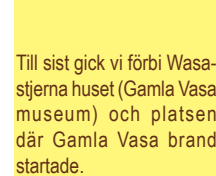
Efter vår grävning tagit slut gick vi på rundvandring kring Gamla Vasa. Vi började vid minnesmärket på Korsholms vallar.

Sedan fortsatte vi till Korsholms kyrka och därefter vidare till Trivialskolans ruiner. Här tittar Annie, Milaya och Maria på skolruinerna där bl.a. J.L. Runeberg har studerat.

Vi gick runt ruinen av den medeltida Sankta Maria kyrka, som brann i Gamla Vasa brand 1852.

Till sist gick vi förbi Wasastjärna huset (Gamla Vasa museum) och platsen där Gamla Vasa brand startade.

Brinken 2022: Utställningarna *Kaffetåren den bästa är* och *Musik genom tiderna*. Dragspelsmessa i samband med Hembygdsdagen den 10 juli.

Brinken 2022: Häxans trädgård. Blommornas dag och tillika kulturdag i kommunens regi den 7 augusti. Vandring längs järnåldersleden den 2 oktober.

Båtmuseet 2022: Tre föremål utlånas till utställning i Världsarvsporten. Infotavlor om klinkbåtstekniken uppsätts, likaså TH Norlings utställning.

Båtmuseet 2022: Åtta båtar utomhus tjärades i sommar. Jungfrudansen har också i år rensats av damerna. Stockbåuset kunde i år öppnas för allmänheten.

Båtmuseet 2022: *Storytelling*-kväll, tema: Sjöfart i Kvarken. Fiskets dag 25 sept. hade över 300 besökare! Kvarkens världsarv donerar info om olika världsarv

Barndomsminnen från Malax.

Ordet jul har stor och förunderlig makt. Det anslår de känsligaste strängarna i människors hjärtan. Det väcker minnen till liv från flydda tider, minnen från barnåren och barndomshemmet. Hur länge man än lever, finns barnet kvar i själen varje jul.

Ni kära anförvanter och landsmän på andra sidan världshaven, i juletid går våra tankar och bästa välgångsönskningar till er. Säkert är förhållandet detsamma för er. Vid juletid tänker vi också mera på hemmet och julfrändan där.

Ni minns hur vi klädde granen fin till festen i hembyns skola. Ännu efter årtionden kommer vi ihåg den vita slöjan med guldkant, som hade hedersplatsen i granen. På mitten av slöjan var också i guldtextat den första julsången, som sjöngs på vår jord av änglarna: Ära vare Gud i höjden och frid på jorden till människorna ett gott behag.

Julmorgonen var för oss barn en stor upplevelse, när vi tryggt lade vår lilla hand i mors eller fars starka hand och vandrade vägen till Herrens tempel. De levande ljusen med sin värmande låga, psalmsången och orgelns brus gjorde ett livligt intryck på barnasinnets. Högtidligt och gripande var det, när församlingens kyrkoherde med sin bärande röst begynte sin predikan: Den signade dag som vi nu här ser av himmelen ned till oss kommen.

De glimmande ljusen i stugans fönster var som en symbol till julsången: När juldagsmorgon glimmar, jag vill till stallet gå, där Gud i nattens timmar ren vilår uppå strå.

Ett julminne är också den vackra bjällerklangen från de många hästarna med släde och passagerare som sökte sig till julottan och den brinnande facklan i varje släde, som lyste dem vägen till helgedomen i den tidiga julmorgonen.

Så gick julen snabbt, alltför fort tyckte vi barn. Tjugondag Knut dansas julen ut. Den dagen gick ofta en lappbrud genom byn, och på kvällen dansades det med bruden i någon bondgård.

Vi barn ville också ha någonting roligt. En gång klappade vi i stugknutarna julen ut. Vi klappade också i Bentas-Britas stugknut. Mindre glad kom hon ut på trappan. "Välsigne er ungar, sade hon, ni sku borda ha stryk bå ti böxor och tröj, tå ni klappar så hårt, så kafekoppa stritta från kärledhyllor." Förstås det där om kaffekopparna var ju bluff.

Roligt hade vi vackra mänskenskällor i källbacken, eller när vi delade oss i två parter och lekte hälften in och hälften ut. Den ena parten gömde sig och den andra sökte. Vi gömde oss i riar, halm- och hölador och under loggolvet och ibland tillsammans med kalvar och får.

Å, vad det var roligt om somrarna, när vi gick på åkerrenen och plockade blommor till buketter och kransar, eller när vi byggde små beteshagar för våra husdjur. Våra får var torra och magra och utan ull, men de var också bara tall- och grankottar med fyra träpinnar som ben. Samma sak med korna, de var också hårda och beniga och ständigt i sin, men de var också bara häkben från kohuvud, vilka var våra leksakskor.

Ofta kommer jag ihåg en vacker somrardag. Det hade just fallit ett mildt regn. Vi lekte alla roliga lekar, som skära havren och sista paret ut samt många andra. Till sist visste vi inte, vad vi skulle leka. Då föreslog en flicka, som var litet äldre, att vi skulle hålla bröllop. Bruden måste vara ung och som vår Neger brukar säga i mycket behaglig ålder. Eftersom jag var yngst, blev jag brud vid fem års ålder. Brudklänningen var en halvyllköl med liv utan ärmar, slöjan en gammal gardin och kronan en maskroskrans. Brudgummen, en jämnårig gosse bar endast byxor och skjorta. Barfota var vi bägge. Som brukligt var den tiden gick vi också i brudstugor med andra småflickor och pojkar som brudfölje. Framför gick en

liten spelman, som spelade på en kam: Jag lyfter ögat mot himmelen. I sanning en underlig bröllopsmarsch. Särskilt minns jag en gammal man Nystu-Matt. Han sköt glasögonen högre upp på näsan och småskrattade. Jaså, du är brud i dag, du har alltid hört så snabbt på, när jag berättat om min färd med häst och släde till Petersburg, så du skall få en hel tiopennnisslant. Det låter som en saga, men nämnda Nystu-Matt hade verkligen under nödåren på sextio-talet varit till Petersburg och köpt mjölmattor.

Det är så många, många minnen jag vill berätta, men det blir väl för mycket på en gång. Mycket vore att skriva, t. ex. om valborgsmässodagens konsert med koskällor, färskällor, storklockor och bjällerklover på bröstet.

De vackraste minnena från Malax är ändå de böljande sädesåkrarna och de blommande ängarna. Många kvällar, när skymningen lade sin lätta slöja över bygden, har jag stått och sett de tunga, mogna axen böja sig för aftonens sista bris. Från varje teg tyckte jag mig höra röster av lov och tack till Honom, som gjort allting så väl, och mättar oss med sitt goda. De vackra rågsfylarna på åkern och ljudet av slagan på loggen i den tidiga höstmorgonen kan jag aldrig glömma.

En hjärtlig julhälsning till mina kära i Chicago och barndomsvännen Mary. a -

Avskrift ur VBL 20.11.1949 no 254. Se 167 andra tidningsartiklar på museiföreningens hemsida <http://museum.malax.fi>

Förmånliga julklappar!

- Adam käserar 1 €
- Ahlholm 4 €
- Album 8 €
- Amerika! – Emigration 1900 10 €
- Bilder från det förlutna 5 €
- Blås- och stråkmusik i Malax 10 €
- Bondens år 3 €
- Båtbyggarna Marander 5 €
- Bössmeder och säljägare i svenska Österbotten 5 €
- En livsvägs krokar 3 €
- Ett båtbygge – Svalustjärten 5 €

- Fäbodliv i Malax 12 €
- Glimtar ur en bygdemans liv 8 €
- Hammarbandet 5 €
- Hammararen och stället 3 €
- Historisk beskrivning öfver Malax 3 €
- Husbönder och bomärken 10 €
- I fålan 3 €
- Industrihistorisk dokumentation av linspinnning 2 €
- Kust- och älvfiske 5 €
- Kära Stina! – Amerikabrev ... 15 €
- Lappfjärdsekstocken 1 €
- Låt solå skin, låt såna blås 8 €
- Malax 1914 2 €
- Malaxbygden (med 2 kartor) 20 €
- Malax skolväsande 100 år 2 €
- Minnen från Malax 3 €
- Några österbottniska vattennamn 4 €
- Offerstenar i Malax 2 €
- På lodbössans tid 10 €
- På vår äng står en gammal lada 4 €
- Sagg-Matt 1 €
- Sjukdom och död i Malax 1800–1899 15 €
- Skolminnen 5 €
- Som det grymmaste krig 3 €
- Storsjön 3 €
- Säljakt i Bottniska viken 5 €
- Till sjöss! 10 €
- Yrkesfiske i Svenska Österbotten 3 €
- Ytåbyggi i Malax runt 1950 30 €
- Öjna 8 €

Aanacko 2023

med bilder från det gamla Malax

Almanackan är utgiven av Malax museiförening r.f. Årgång 28.

Nostalgi. Friden har lagt sig över höjden. El- och telefonledningarna på sina karaktäristiska stolpar visar att Åminne i mitten av 1950-talet följde med i samhällets modernisering. Nostalgi ... Men ärligt talat, vem vill tillbaka till det tunga manuella arbetet i ständigt brådska, regnet kommer, åskan hörs redan och tusentals flugor, myggor och bromsar landar på svettiga kroppar ... Vi kan minnas tillfredsställelsen när höret äntligen fanns i ladan, sambörigheten när vi hade arbetat i lag och den sköna vilan på lördagskvällen. Men vi gläds över maskinerna, som har tagit över de tunga arbetsmomenten. - Foto Inga Högman, 1955. Malax museiförening/Inga Högmans fotoalbum nr 4; skannad för Aanacko 2023.

Daniel Kiöping

- Del A Beata 30 €
- Del D Elisabet 50 €
- Del E Maria 40 €

- Smidesfigurer (affisch) 3 €
- Aanacko 2022 6 €
- Aanacko, tidigare årgångar 0,50 €
- Vykort 0,50 €

Malax kommun

- Malaxbygdens stupade 30 €
- Malax historia, del II 40 €
- Miljonären som körde röd moped... 20 €

Övriga

- Fiskelågen i Kvarkens skärgård 15 €
- Vestervik 20 €
- Fyrar och båkar 5 €

Kontakta:

Gunnel Smulter 050 5276595,
gunnel.smulter@pp.malax.fi

Billiga loppisböcker finns vid våra museer under sommarens öppethållningstider.

Aanacko 2023

är nu ute i handeln. Den säljs i Malax vid Stenco K-market, S-market, Neste Pappadagis, Malax Byggmaskiner, och vid Naturkost i Vasa. Priset är 8 euro.

MALAX MUSEIFÖRENING r.f

Ta kontakt!

Närmare uppgifter om föreningens verksamhet ger styrelsen 2023:

Nina Sten (ordf.) 050 3003 234, Mikael Storfors (vice ordf.) 040 8218 823, Gunnel Smulter (sekr.) 050 5276 595, Mathias Högbacka (båtmus. sekr.) 040 1838 653, Britt-Helen Flemming (kassör) 365 4572, Kerstin Hägen 050 5608 573, Maria Strandberg 050 0166 299, Nils Sund 050 3615 007, Hans Söderback 045 3467 220. Adjungerade medlemmar: Daniel Grönlund 045 1957 401, Pia Staffans 050 3493 328, Eivor Strömfors 050 5605 947.

<http://museum.malax.fi/>

Bli medlem i museiföreningen! Kontakta någon i styrelsen om du vill bli medlem (12 euro/år). Värva dig själv samt två andra personer som nya medlemmar – då får du gratis böcker och vykort till ett värde av 20 euro! *Vällingklockan* och även tidningen *Hembygden* fås – gratis! **Välkommen!**

Vällingklockan. December 2022. **Redaktion:** Martha Bonn, Leif Finnäs (050 5252 513), Håkan Genberg, Gunnel Smulter och Göran Strömfors (050 5769 475 – även layout och nutida bilder om ej annat nämns). Bilder: Malax museiföreningens bildarkiv om ej annat nämns.